

Ніна Голуб – доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: методика навчання української мови, підручникотворення, методика навчання мовленнєвих жанрів у шкільному курсі української мови.

✉ olnazir_777@ukr.net

id <https://orcid.org/0000-0002-3736-9296>

Олена Горошкіна – доктор педагогічних наук, професор, завідувачка відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: методика навчання української мови, підручникотворення, компетентнісний потенціал шкільного курсу української мови.

✉ olenagoroshkina@gmail.com

id <https://orcid.org/0000-0002-0378-888X>

УДК 811.161.2(07)

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2025-3-164-177>

Подано до редакції: 09.07.2025

Прийнято після рецензування: 12.08.2025

Затверджено до друку: 29.09.2025

Опубліковано: 30.09.2025

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті зосереджено увагу на функціях оцінювання (навчальній, діагностико-коригувальній, стимулювальній, сприяльній, констатувальній, динаміки, мотивувальній, спонукальній, рефлексійній, регулювальній), а також на особливостях оцінювання навчальних досягнень учнів у процесі навчання української мови. Запропоновано чіткі й лаконічні назви чотирьох груп умінь, визначених стандартом як орієнтири для оцінювання: усна взаємодія (1-ша група), робота з інформацією, текстами (2-га група), письмова взаємодія (3-тя група), мовна практика (4-та група).

Запропоновано механізми оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови на засадах компетентнісного підходу, зокрема в межах тематичних робіт: кожна тематична робота складається з чотирьох завдань відповідно до кількості передбачених стандартом груп умінь. Завдання краще виконувати на матеріалі тексту або кількох текстів, об'єднаних спільною тематикою.

Схарактеризовано особливості самооцінювання, що в статті потлумачено як здатність учня самостійно аналізувати власні навчальні досягнення, визначати рівень засвоєння матеріалу, виявляти помилки та окреслювати шляхи для подальшого розвитку. Виявлено і схарактеризовано такі умови ефективного самооцінювання: наявність чітких критеріїв та орієнтирів, культура зворотного зв'язку, поступове впровадження від простіших до більш докладних форм аналізу власної навчальної діяльності.

У контексті реалізації компетентнісного підходу до оцінювання визначено прояви особистісних результатів здобувачів освіти, що дають змогу оцінити психологічний ресурс особистості.

Ключові слова: оцінювання; функції оцінювання; самооцінювання; навчальні досягнення з української мови; прояви особистісних результатів.

Постановка проблеми. Важливими компонентами у структурі освітньої діяльності здобувачів освіти є контроль та оцінювання. Під оцінюванням розуміють «визначення й вираження в умовних знаках (балах) рівня навчальних результатів здобувачів освіти відповідно до розроблених критеріїв» (Методика навчання, 2024).

Практика засвідчує, що під час оцінювання навчальних досягнень з української мови враховують: розуміння учнями інформації, передбаченої чинною програмою; знання зв'язків і взаємозалежності між вивченими законами, явищами, закономірностями та правилами; уміння користуватися здобутими знаннями, зокрема й за межами навчальних ситуацій; самостійність суджень; ставлення учнів до навчання, творчий підхід до виконання завдань. Оцінювання здійснюють відповідно до нормативних документів Міністерства освіти і науки України.

Результати навчання учнів, орієнтири для оцінювання визначає Державний стандарт базової середньої освіти, але для мовно-літературної галузі їх подано узагальнено. З огляду на це виникає потреба конкретизувати особливості оцінювання з української мови. Учителям потрібні чітко визначені, об'єктивні критерії оцінювання, що враховують вікові особливості здобувачів освіти, рівень складності завдань, компетентнісне спрямування процесу навчання української мови. Відомо, що попередні спроби розробити критерії оцінювання виявилися невдалими, складними для практиків і необ'єктивними, що викликало широкий суспільний резонанс. Тому нарізла потреба повернутися до цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Загалом теоретичний аспект проблеми оцінювання певною мірою висвітлений. Зокрема, дослідники розглядають сучасні підходи до практики оцінювання, дошукуються чинників, що забезпечують достовірність, надійність та автентичність його; пропонують рекомендації щодо розроблення основних видів і методів оцінювання, а також розглядають важливі аспекти, які слід враховувати у процесі планування оцінювання (Щербак та ін., 2014)

Зусиллями наукових співробітників Інституту педагогіки НАПН України висвітлено різні аспекти актуальної проблеми контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови як важливої ланки освітнього процесу, наголошено на причинах, що визначають злободенність порушених питань, запропоновано привести у відповідність усі ланки освітнього процесу, щоб уникнути перешкод на шляху реалізації поставлених освітніх завдань (Голуб, 2017); визначено особливості оцінювання результатів навчання учнів 5–6-х класів (Жук & Гривко, 2022); розглянуто основні теоретичні й методичні проблеми побудови моніторингових систем оцінювання якості загальної середньої освіти, зокрема з використанням засобів інформаційно-комунікаційних технологій; на конкретних прикладах показано можливості використання різноманітних моніторингових систем для визначення рівня сформованості компетентностей учнів у процесі вивчення окремих навчальних предметів із застосуванням тестових технологій з урахуванням специфіки навчання їх (Теоретико-методичні засади, 2018); визначено особливості здійснення формульованого оцінювання навчальних досягнень учнів, схарактеризовано дидактичне забезпечення оцінювання результатів компетентнісно орієнтованого навчання молодших школярів (Онопрієнко, 2020). Підготовлено посібник для вчителів «Мистецтво оцінювання в НУШ», що розкриває особливості оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови як державної в класах (групах) з навчання мовами корінних народів і національних меншин на засадах Нової української школи (Мистецтво

оцінювання, 2024). Затверджено Рекомендації щодо оцінювання результатів навчання здобувачів освіти відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, проте теоретичні напрацювання не позначилися повною мірою позитивно на практиці оцінювання досягнень здобувачів освіти з української мови.

Мета статті – визначити функції й особливості оцінювання навчальних досягнень учнів у процесі навчання української мови, запропонувати механізми оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови на засадах компетентнісного підходу.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано низку методів дослідження, зокрема критичний аналіз джерел із проблеми оцінювання (посібників, статей, методичних рекомендацій, наказів МОН) для цілісного й системного розуміння проблеми, уточнення ключових понять дослідження; метод узагальнення для узагальнення і систематизації здобутої інформації; метод спостереження за освітнім процесом для вивчення практики оцінювання; безпосереднє спілкування з учителями дало змогу визначити проблеми, що виникають у процесі оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови.

Результати та обговорення. Згідно з особливостями нових підходів оцінювання розширює свої функції. Вважаємо за доцільне зосередити увагу на таких:

- *навчальна* (забезпечувати зворотний зв'язок між учителем і учнем як передумови підтримання дієвості й ефективності освітнього процесу);
- *діагностико-коригувальна* (виявляти рівні сформованості компетентностей учнів, прогалини в них, визначати причини, труднощі, які виникають у процесі навчання, усунення їх);
- *стимульовальна* (стимулювати в учня бажання покращувати власні освітні результати і відповідати за них);
- *формульовальна* (допомагати вчитися на помилках, усвідомлювати важливість інформації, виявляти прогалини у знаннях і вміннях);
- *констатувальна* (визначати сформованість конкретних умінь, рівні оволодіння знаннями і вміннями, позитивні досягнення; а також невдачі, але не карати за них);
- *моніторингова* (розвиток, поступ порівняно з попередніми досягненнями чи невдачами);
- *мотивувальна* (мотивувати на досягнення поставлених цілей);
- *спонукальна* (спонукати до активної навчальної діяльності);
- *рефлексійна* (залучати до самооцінювання за чіткими критеріями);
- *регульовальна* (підтримувати високу самооцінку).

Згідно з означеними функціями, оцінювання розглядаємо як один із засобів ефективного управління освітнім процесом, а не засіб налагодження дисципліни. Відповідно, основною функцією оцінки є не контроль результатів і підбиття підсумків, а стимулювання покращання якості досягнень учнів, ефективний засіб зворотного зв'язку щодо ступеня власних досягнень і засіб самооцінювання. Для розроблення ефективних механізмів оцінювання необхідно розподілити визначені в стандарті орієнтири для оцінювання за способами, тобто визначити, як можна це зробити.

Орієнтири для оцінювання навчальних досягнень учнів подано в спеціальній таблиці додатка 2 до Державного стандарту для двох освітніх циклів та об'єднані у чотири групи:

1. Взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях.
2. Сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх, медіатекстах) та використання її для збагачення власного досвіду.

3. Висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови.

4. Дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, проведення їх аналізу (Державний стандарт, 2020).

Формулювання назв цих груп умінь дуже розлоге, самі ж уміння почасти можна віднести до кількох груп. Тому назви мають бути чіткими й лаконічними. На нашу думку, більш стислими і зручними можуть бути такі формулювання: усна взаємодія (1-ша група), робота з інформацією, текстами (2-га група), письмова взаємодія (3-тя група), мовна практика (4-та група).

Розглянемо докладніше логіку наших пропозицій. У результаті прочитання додатка 2 виявляємо таке: 1) Уміння *першої групи* можна поділити на дві підгрупи: 1) уміння, сформованість яких можемо перевіряти лише усно; 2) уміння, сформованість яких можна перевіряти усно й письмово.

Загалом до першої підгрупи можна віднести 13 умінь (перевіряємо усно), а до другої підгрупи – 30 умінь (які можна перевіряти усно й письмово).

1. Усна взаємодія

1-ша підгрупа вмінь. Оцінюємо вміння:

1. Свідомо застосовувати прийоми активного слухання.
2. Адекватно реагувати на почуте, демонструвати розуміння комунікативних намірів співрозмовника.
3. Визначати основну мету та прогнозувати наміри співрозмовника, у разі потреби ставлячи уточнювальні запитання і цитуючи почуте, для налагодження комунікативної взаємодії та порозуміння.
4. Визначати позицію співрозмовника /мовця та ступінь досягнення мети комунікації.
5. Переказувати почуте повідомлення (художній, медіатекст тощо) *докладно, стисло, вибірково, творчо*, акцентуючи увагу на змісті загалом, на окремих важливих деталях чи на фрагментах почутого відповідно до мети й ситуації спілкування.
6. Формулювати основну мету та прогнозувати наміри співрозмовника, за потреби ставлячи уточнювальні запитання й цитуючи почуте, для налагодження комунікативної взаємодії й порозуміння.
7. Дослухатися до інших думок, демонструвати готовність до зміни власної позиції за умови отримання достатньої аргументації.
8. Комунікувати, визнаючи право на існування іншої думки, з дотриманням принципів етики спілкування, норм літературної мови.
9. Добирання й використовувати необхідні вербальні та невербальні засоби для ефективної комунікації, пристосовувати їх до ситуації спілкування та комунікативних намірів.
10. Контролювати використання невербальних засобів в умовах реалізації типових стратегій спілкування.
11. Модифікувати використання інтонаційних засобів залежно від комунікативної ситуації.
12. Здійснювати емоційну саморегуляцію, доречно використовуючи вербальні та невербальні засоби (зокрема під час виступу перед аудиторією).
13. Позитивно впливати на емоційний стан учасників групової комунікації, цінуючи власну культурну традицію й виявляючи повагу до інших.

2-га підгрупа вмінь. Оцінюємо вміння:

1. Відповідати на запитання за змістом почутого, належно акцентувати на важливих деталях у художньому тексті.
2. Обговорювати актуальність, жанрово-родову належність почутого тексту (художнього, медіатексту тощо), ідейно-тематичні та найзагальніші естетичні особливості, зв'язок тексту із ситуацією спілкування та художнього тексту з певною епохою, творчістю митця.
3. Формулювати уточнювальні запитання до почутого для його розуміння.
4. Виявляти невербальні засоби, що вказують на наявність у повідомленні прихованої інформації, передають прихований зміст почутого.
5. Вирізняти невербальні засоби, які сприяють розумінню не вираженого вербально змісту повідомлення
6. Самостійно складати і компоувати складний план, створювати конспект, тези почутого, давати характеристику персонажів літературного твору, доцільно використовуючи цитати, скорочення, умовні позначення, символи тощо.
7. Самостійно передавати за допомогою візуалізації та різних графічних засобів власне розуміння почутого повідомлення (художнього, медіатексту тощо), структуруючи інформацію за допомогою схем, таблиць, графіків тощо.
8. Окреслювати тематику і проблематику почутого повідомлення (зокрема художнього тексту для подальшої інтерпретації).
9. Визначати тему, ідею, окреслювати коло порушених у почутому повідомленні (художньому тексті, медіатексті тощо) проблем, розрізняти важливі для розуміння почутого деталі.
10. Виявляти важливі деталі усного повідомлення (художнього тексту, медіатексту тощо) для ілюстрування власного розуміння почутого.
11. Визначати зв'язок між фрагментами частково неповної інформації, наданої з одного чи кількох різних джерел, для формування цілісного уявлення.
12. Визначати мету мовця й передбачати комунікативний намір співрозмовника.
13. Аналізувати стильові, жанрові, естетичні та мовні особливості почутого повідомлення (художнього, медіатексту тощо).
14. Розрізняти окремі елементи маніпуляції та пропаганди.
15. Обґрунтовувати зв'язок почутого повідомлення (художнього, медіатексту тощо) із власним та суспільно-історичним досвідом (підтримує діалог «читач – текст – автор») для оптимізації своєї діяльності, зокрема в нових обставинах, прийняття рішень у мінливих ситуаціях.
16. Розпізнавати ключові факти і судження про них, вирізняти авторські інтерпретації, розуміти аргументацію в почутому, коментувати підтекст повідомлення (художнього, медіатексту тощо).
17. Коментувати інформацію (зокрема частково неповну), сприйняту з одного чи кількох джерел.
18. Визначати достовірність, новизну, несуперечливість інформації, відповідність своїм переконанням, поглядам.
19. Коментувати окремі аспекти форми повідомлення (відповідно до ситуації спілкування та соціокультурних норм).
20. Обґрунтовувати свою позицію щодо почутого повідомлення (художнього тексту, медіатексту тощо), покликаючись на власний досвід та окремі джерела (які вважає авторитетними).

21. Визначати позицію співрозмовника / мовця та ступінь досягнення мети комунікації.
22. Виокремлювати суттєві особливості, що сприяють або заважають ефективній комунікації в різних ситуаціях спілкування.
23. Характеризувати роль, виразальні можливості й вплив на слухача (адресата) значущих деталей, зокрема художніх, тексту (художнього, медіатексту тощо).
24. Логічно і послідовно презентувати в доцільній жанровій формі власні погляди, ідеї, переконання, підкріплюючи їх аргументами та наводячи доречні приклади з власного або суспільно-історичного досвіду.
25. Обґрунтовувати власну позицію щодо особистісно й суспільно значущих питань з-поміж інших порушених і в почутому повідомленні (художньому, медіатексті тощо) у реальній ситуації спілкування.
26. Доречно використовувати цитати з різних джерел (художніх, медіатекстів тощо) для підтвердження й увиразнення власних поглядів, ідей, переконань.
27. Використовувати різні засоби художньої виразності у власному мовленні, обґрунтовуючи доцільність вибору їх.
28. Виявляти й передбачати емоційні реакції в різних ситуаціях спілкування.
29. Пояснювати причини відповідного емоційного стану в типових життєвих ситуаціях.
30. Коментувати особливості вираження емоційних станів у різних культурах на основі аналізу почутого, з-поміж іншого художніх текстів, медіатекстів тощо.

3. Уміння другої, третьої й четвертої груп сформульовано так, що їх можна перевіряти усно й письмово.

4. Друга група орієнтує на перевірку сформованості 30 умінь.

2. Робота з інформацією, текстами

Оцінюємо вміння:

1. Застосовувати різні види критичного читання текстів різних стилів, зокрема фрагментарних, у т. ч. художніх, медіатекстів тощо.
2. Використовувати різні складники друкованого чи цифрового текстового джерела інформації (рубрикація, заголовки, скорочення, виділення тощо) для оптимізації роботи з текстовою інформацією.
3. Визначати специфіку складників структури текстів (зокрема художніх, медіатекстів) різних родів і жанрів, а також особливості міжродових і міжжанрових утворень.
4. Співвідносити зміст сприйнятого тексту (художнього, медіатексту тощо) з історичним і соціокультурним контекстами, світоглядною позицією автора.
5. Коментувати та обґрунтовувати актуальність порушених в одному чи кількох текстах (художніх, медіатекстах тощо) проблем крізь призму власного досвіду та культурно-історичного контексту.
6. Розмежовувати в тексті (художньому, медіатексті тощо) фактичну інформацію, суб'єктивні судження та прихований підтекст, наводити аргументи для спростування або підтвердження суджень, коментувати підтекст, наводити приклади з особистого та суспільного досвіду.
7. Характеризувати взаємозв'язок між темою, мікротемами та основною думкою тексту (зокрема художнього, медіатексту).

8. Знаходити спільне і різне в літературних творах різних культур за тематикою, проблематикою, стилем, мовним оформленням, структурою, часом створення тощо.
9. Поєднувати подану в різні способи інформацію з кількох текстів (зокрема художніх, медіатекстів), гіпертекстів у цифровому середовищі.
10. Характеризувати взаємозумовленість елементів змісту, структури та мовного оформлення текстів (зокрема художніх, медіатекстів) різних типів, стилів і жанрів, епох і культур, зважаючи на культурно-історичний контекст, естетичний та ціннісний потенціал.
11. Розпізнавати в тексті (художньому тексті, медіатексті тощо) засоби виразності, елементи авторського стилю.
12. Формулювати логічні й послідовні висновки на основі аналізу структурно-змістової єдності та інтерпретації кількох прочитаних текстів (художніх, медіатекстів тощо).
13. Характеризувати поведінку та причини виникнення емоційного стану літературних персонажів, коментувати їхні вчинки та висловлювання.
14. Проєціювати емоційно-чуттєвий досвід персонажів текстів (зокрема художніх текстів, медіатекстів) на власну поведінку, переконання, ставлення та цінності.
15. Коментувати власні почуття під час читання тексту (художнього, медіатексту тощо) і враження від прочитаного, аналізувати вплив виражальних засобів на емоційно-естетичне сприймання тексту.
16. Обґрунтовувати думку щодо естетичної та мистецької цінності прочитаних текстів (зокрема художніх, медіатекстів) у культурно-історичному контексті з урахуванням взаємозв'язків української та інших національних культур.
17. З'ясовувати важливість і прогнозувати доцільність подальшого використання інформації, здобутої з кількох текстів (зокрема художніх текстів, медіатекстів) з урахуванням прочитаного.
18. Аргументовано висловлюватися про актуальність і достовірність інформації на основі власного досвіду, аналізу прочитаного тексту (зокрема художнього, медіатексту) та критичних суджень інших осіб.
19. Робити аргументовані висновки про наявність у тексті (художньому, медіатексті тощо) ознак маніпулятивного впливу, доречно цитуючи відповідні фрагменти.
20. Обстоювати власну думку про роль і місце тексту (художнього, медіатексту тощо) у культурно-історичному контексті.
21. Пропонувати варіанти інтерпретації образів, подій і ситуацій у текстах, (зокрема художніх текстах, медіатекстах), зважаючи на потенційну множинність прочитання в різних контекстах.
22. Використовувати для розв'язання завдань текстові / медіатекстові джерела, інформацію з яких вважається достовірною та надійною, аргументувати вибір цих джерел.
23. Обговорювати з іншими свої літературні вподобання, наводячи приклади, аргументи, презентувати прочитаний літературний твір у різний спосіб, спираючись на власний читацький досвід.
24. Використовувати різні ресурси, зокрема цифрові, для розширення кола читацьких інтересів, демонструючи навички критичного мислення.
25. Передавати зміст прочитаного з кількох джерел, узагальнюючи, скорочуючи, доповнюючи словесно інформацію (реферат, тези тощо).
26. Представляти текстову інформацію з одного або кількох джерел (зокрема художніх, медіатекстів), комбінуючи різні способи і засоби візуалізації змісту.

27. Створювати текст на основі кількох графічних джерел інформації, аналізуючи, порівнюючи, систематизуючи, узагальнюючи та оцінюючи.
28. Творчо опрацьовувати прочитаний текст (зокрема художній, медіатекст), передавати його в іншому культурно-історичному контексті.
29. На основі прочитаного створювати власний або колективний медійний продукт.
30. Самостійно добирати та використовувати деякі способи творчого експериментування з текстом (зокрема художнім, медіатекстом), зважаючи на власні потреби і мету та усвідомлюючи ризик несприйняття створеного тексту.

5. Третя група орієнтує на формування 19 умінь.

3. Письмова взаємодія

Оцінюємо вміння:

1. Записувати власне або чуже мовлення, використовуючи у разі потреби відповідні прийоми оптимізації викладу думок (різні графічні прийоми, скорочення, виділення тощо) та засоби мовної виразності.
2. Створювати й презентувати тексти (художні, медіатексти тощо) різних типів, стилів і жанрів на актуальну самостійно визначену тематику.
3. Зіставляти власну думку, зафіксовану письмово, з міркуваннями інших осіб.
4. Обстоювати власну позицію щодо порушеної проблеми, аналізуючи й узагальнюючи різні погляди та ідеї.
5. Оформлювати власне висловлення з дотриманням принципів академічної доброчесності.
6. Складати та оформлювати власні тексти (художні, медіатексти тощо) різних типів, стилів і жанрів відповідно до усталених словотвірних, лексичних, орфографічних, граматичних, пунктуаційних та стилістичних норм.
7. Створювати самостійно тексти (художні, медіатексти тощо), використовувати різні форми презентації їх для досягнення відповідної комунікативної мети.
8. Добирати виразальні мовні засоби, виявляючи творчу індивідуальність.
9. Створювати типові дописи / медіатексти (зокрема використовуючи гіпертекстові покликання) в цифровому середовищі для обговорення особистісних і певних соціально значущих питань, зокрема популяризації читання.
10. Виконувати різні ролі у груповій онлайн-комунікації, обирати потрібні стратегії співпраці в різних ситуаціях спілкування.
11. Організовувати та проводити онлайн-дискусію, брати участь в обговоренні суспільно важливих проблем.
12. Толерантно коментувати різні погляди на проблему обговорення, узагальнювати їх, обстоювати власну позицію, використовувати в онлайн-спілкуванні етикетні формули, додержуватися засад академічної доброчесності.
13. Вирізняти прояви маніпулятивних впливів у цифровому середовищі та уникати їх.
14. Безпечно спілкуватися у цифровому середовищі з урахуванням принципів академічної доброчесності.
15. Ідентифікувати різні види помилок на рівні змісту, структури та мовного оформлення, виправляти й обґрунтовувати зроблені виправлення, спираючись на засвоєні норми.

16. Аналізувати і вдосконалювати зміст написаного відповідно до теми й мети висловлення.
17. Усувати огріхи у структурі тексту, враховуючи стилістичні та жанрові особливості тексту.
18. Визначати переваги та недоліки власноруч написаних текстів і планувати власний навчальний поступ, спираючись на аналіз допущених помилок.
19. Демонструвати толерантність і здатність до конструктивної взаємодії у процесі редагування.

До четвертої групи віднесено вісім умінь, які варіюємо для кожної мовної теми.

4. Мовна практика

1. Визначати й характеризувати системні міжрівневі взаємозв'язки між мовними одиницями різних рівнів, типові закономірності функціонування їх на основі узагальнення власних спостережень за мовою і мовленням, зокрема на прикладі літературних творів.
2. Використовувати знання про системність мовних явищ для вдосконалення власного мовлення.
3. Аналізувати окремі мовні явища в усному мовленні, текстах (художніх, медіатекстах тощо) і робити висновки щодо функціонування та доцільності використання певних мовних одиниць.
4. Творчо використовувати широкий спектр мовних засобів, обираючи з-поміж запропонованих варіантів нестандартні рішення, виявляючи художньо-образне, асоціативне мислення.
5. Імпровізувати з текстом (зокрема художнім, медіатекстом), застосовуючи елементи стилізації, пародії тощо, обстоювати свою позицію та право на самовираження.
6. Взаємодіяти з іншими особами, використовуючи твори мистецтва для створення власних текстів (зокрема художніх, медіатекстів).
7. Використовувати різноманітні стратегії (наприклад, вільний запис асоціацій, «карти знань», складання списків дивних ідей для продукування нових мистецьких ідей, використовувати ідеї інших і доопрацьовувати їх на засадах академічної доброчесності).
8. Досліджувати власне мовлення, аналізувати основні риси авторського стилю тексту (художнього, медіатексту тощо) для вдосконалення власного стилю мовлення.

Як бачимо, усі групи мають різну кількість умінь: до першої групи уналежнено 43 вміння, до другої – 30, до третьої – 19, а до четвертої – 8 умінь, що спонукає до ретельного планування процедури оцінювання. Водночас зауважимо, що ці вміння визначено для всього циклу базового предметного навчання і для всіх предметів мовно-літературної галузі. На наше переконання, оцінювати сформованість умінь чотирьох груп потрібно не лише тематичними роботами, а й поурочним балом. Це дає змогу об'єктивно оцінити сформованість їх за семестр чи рік.

Ми пропонуємо такий механізм оцінювання навчальних досягнень учнів у межах тематичних робіт: кожна тематична робота складається з чотирьох завдань відповідно до кількості передбачених стандартом груп умінь. Наприклад, у 8-му класі під час проведення тематичної роботи з теми «Інформація» перевіряємо сформованість чотирьох умінь, кожне з яких належить до схарактеризованих вище чотирьох груп:

1. Узагальнює інформацію з різних джерел, оцінює її за визначеними критеріями.
2. Аналізує отриману з кількох текстів / медіатекстів інформацію за визначеними критеріями.
3. Вправно використовує різноманітні мовні засоби під час створення власних висловлень.
4. Розрізняє синтаксичні одиниці різних рівнів на основі аналізу їхніх характерних ознак і функцій у мовленні, виявляє системні міжрівневі взаємозв'язки між ними, типові закономірності функціонування їх.

Щоб перевірити сформованість наведених умінь, завдання пропонуємо на матеріалі текстів, об'єднаних тематично.

Прочитайте тексти.

I. Сьогодні слово «суржик» почали вживати і в ширшому розумінні – як назву zdegradованого, убогого духовного світу людини, її відірваності від рідного, як назву для мішанини залишків давнього, батьківського, з тим чужим, що нівелює особистість, національно-мовну свідомість.

То як маємо трактувати наш суржик? Не як нашу вину, а як нашу органічну слабкість, хворобу, яку треба лікувати (О. Сербенська).

II. Він – наш камінь спотикання і наше прокляття. Рудимент багатовікового російського колоніалізму – суржик. Микола Вінграновський називав його «українсько-російським огризком». Дехто каже: «що там страшного, красивий язык». Борці за чистоту слов'яної, переважно старшого покоління, неймовірно дратуються від його засилля, бачачи в суржикі загрозу мові. Молоді науковці підходять до цього більш зважено і спокійно. Коли емоції влягаються – настає час для наукових досліджень. А досліджувати є що. Суржик – явище унікальне. Що воно таке – саме так, «воно» – бо ж не мова і не «язык»; звідки з'явилося, чи небезпечно і чи треба його соромитися і боротися з ним?

Термін «суржик» запозичено із сільськогосподарської лексики – це суміш різного зерна. Мішанина з пшениці, вівса, жита, ячменю тощо. Або борошно з такого ж зерна. Суржик – це побутова мова, у якій штучно поєднуються елементи двох мов, без дотримання якихось літературних норм (М. Назаренко, Укрінформ).

III. Це нас не особливо втішатиме, та все ж варто констатувати, що суржик власний не лише нашій мові. Білоруський суржик називають «трасянка». У США – спенгліш (суміш іспанської та англійської). Нігерійський піджін – це суміш англійської, іспанської, французької, португальської та інших мов Західної Африки.

Вплив інших мов не є чимось небажаним. Коли ми приймаємо їх, не руйнуючи власних правил, фонетичних, граматичних, синтаксичних особливостей рідної мови, – то це природно. Мова, як і людина, живе, розвивається і росте. Але спеціально змішувати слова, перекручувати відмінки їх і калькувати не потрібно, адже так спотворюють мову. На думку відомого мовознавця Павла Гриценка, суржик – це те, чим ми засвідчуємо недоопрацювання особистості над собою (за Т. Зінченко, Espresso.tv).

I. Узагальніть інформацію таким чином: сформулюйте порушену в текстах проблему; зіставте висловлені думки, назвавши спільне й відмінне.

II. Проаналізуйте інформацію. Сформулюйте і запишіть одним реченням авторську тезу одного з текстів.

III. Висловіть власну думку щодо проблеми, порушеної в текстах.

IV. Випишіть два односкладних речення, визначте вид кожного. Висловіть міркування, чому саме ці односкладні речення вжито в текстах.

Одним із важливих компонентів критерійного оцінювання є самооцінювання – необхідний компонент розвитку самосвідомості, тобто усвідомлення людиною самої себе, своїх фізичних сил, розумових здібностей, вчинків, мотивів і цілей своєї поведінки, власного ставлення до себе та інших людей.

Головний сенс самооцінювання полягає в самоконтролі здобувачів освіти, їхній саморегуляції, самостійній експертизі власної діяльності, а також у самостимуляції. Перехід учнів до самооцінювання своїх навчальних дій непростий і нешвидкий, особливо якщо в них накопичений досвід навчання в іншому режимі, де всі оцінкові функції перебували в руках педагогів.

Спостереження за освітнім процесом дають підстави для висновку, що вчителі здебільшого пропонують учням такі способи *самооцінювання*: 1) мовленнєві (описові); 2) знакові письмові (цифри, усміхайлики, сходинки успіху); 3) знакові зовнішні (різні картки, що містять певні символи, малюнки; наприклад світлофор з «увімкненим» певним кольором; «картка сумнівів», батарейка, заряджена певною кількістю балів тощо); 4) шкали власних досягнень, листок самооцінювання; 5) таблиці тощо.

На нашу думку, будь-яка тематична робота має завершуватися самооцінюванням, що демонструє здатність учня аналізувати власні навчальні досягнення, визначати рівень сформованості власних навчальних досягнень, виявляти помилки і труднощі та окреслювати шляхи до подальшого розвитку.

Самооцінювання – це здатність здобувачів освіти самостійно аналізувати власні навчальні досягнення, визначати рівень засвоєння матеріалу, виявляти помилки та окреслювати шляхи для подальшого розвитку.

Умовами ефективного самооцінювання є наявність чітких критеріїв та орієнтирів, адже учень має розуміти, за якими показниками потрібно оцінити результати своєї навчальної діяльності. Важливо сформувати культуру зворотного зв'язку, щоб учні навчилися не боятися помилок, а бачити в них кроки для самовдосконалення. В освітній процес самооцінювання має бути впроваджене поступово: від простіших форм (позначити смайлик або виміряти емоційну температуру, температуру настрою) до більш докладних форм аналізу власної навчальної діяльності (рефлексійні аркуші або щоденники успіху).

Компетентнісний підхід переорієнтовує результативну частину освітнього процесу на інтегровані діяльнісні показники, а не на окремі елементи здобутих знань і сформованих умінь. Тож у процесі оцінювання варто звертати увагу й на психологічний ресурс, що нині визнаний у світі як найважливіший. Передусім ідеться про ефективну поведінку. Характеристика сформованості низки ключових компетентностей, які учні виявляють для досягнення бажаних цілей, дає набагато більше корисної інформації, ніж узагальнена оцінка за написання диктанту або переказу. Науковці висловлюють припущення, що поведінку найкраще можна зрозуміти шляхом виявлення цінностей людини, її уявлень і очікувань, а також тих компонентів компетентності, які вона схильна спонтанно проявляти, прагнучи досягти важливих для себе цілей (Голуб, 2017).

Вивчення компетентнісного потенціалу Державного стандарту базової середньої освіти дає підстави до узагальнення: особистісні результати здобувачів освіти відображаються в таких проявах:

- 1) поваги до України, до її законів і правопорядку;
- 2) активної громадянської позиції, високих патріотичних почуттів, готовності до служіння своїй Батьківщині і захисту її інтересів;
- 3) володіння і спілкування державною мовою;

- 4) поваги до історії, культури, традицій та інших цінностей українського народу й інших етносів, які проживають на території України;
- 5) ощадливого ставлення до природи рідного краю, своєї країни;
- 6) активної позиції в охороні довкілля;
- 7) здорового способу життя, турботи про власну безпеку й безпеку інших людей;
- 6) високої культури людського спілкування, дотримання етичних норм;
- 7) здатності до самоосвіти і самореалізації та творчої праці;
- 8) поваги до старшого покоління і турботи про молодших, доброти та чуйності до інших;
- 9) уміння адекватно оцінювати особливості соціального середовища, протистояти анти-громадським і антигуманним явищам, деструктивним діям та ін.

Важливим складником компетентності є особистісний досвід. Зважаючи на те, що досвід – річ автономна, не прив'язана до предметного змісту навчальних дисциплін, вона потребує інших механізмів обліку й оцінювання. Психологи наголошують, що процес набуття досвіду й оволодіння ним не виражається в предметних знаннях і вміннях, а має форму особистісних світоглядних диспозицій, ціннісних орієнтацій, що є невід'ємною суттю Я-концепції.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, оцінювання навчальних досягнень учнів є одним із засобів ефективного управління освітнім процесом; основною функцією оцінки є не контроль результатів і підбиття підсумків, а стимулювання учнів до покращання якості досягнень. Це не просто виставлення балів за виконання різних видів робіт, а цілісний педагогічний інструмент, що сприяє формуванню предметної і ключових компетентностей здобувачів освіти, становленню їх як активних і відповідальних особистостей. Самооцінювання – ефективний засіб зворотного зв'язку щодо ступеня власних досягнень, інструмент формування навичок рефлексії, відповідальності, критичного мислення, умінь самостійно керувати своїм навчанням. Самооцінювання має бути складником освітньої практики, підтриманим чіткими й об'єктивними критеріями, системою зворотного зв'язку.

Оцінювання – це не просто виставлення балів, а цілісний педагогічний інструмент, що сприяє якісному засвоєнню знань, розвитку ключових компетентностей і становленню особистості учня як активного й відповідального суб'єкта навчання.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробленні чітких критеріїв і показників оцінювання навчальних досягнень учнів за чотирма групами результатів.

Використані джерела

- Голуб, Н. Б. (2017). Контроль як важлива ланка процесу навчання української мови в школі. *Українська мова і література в школі*, 3, 2-6. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/714401/1/Голуб_Контроль.pdf
- Горошкіна, О. (Ред.). (2024). *Методика навчання української мови: Термінологічний словник* [Словник-довідник]. Київ: Освіта. <https://undip.org.ua/library/metodyka-navchannia-ukrainskoi-movy-terminologichnyy-slovnnyk-slovnnyk-dovidnyk/>
- Жук, Ю. О., & Гривко, А. В. (2022). Особливості оцінювання результатів навчання учнів 5–6 класів. У Топузов, О., & Засекина, Т. (Ред.), *Загальна середня освіта України в умовах воєнного стану та відбудови: методичний поради́чник науковців Інституту педагогіки НАПН України до початку нового навчального року: Методичні рекомендації* (с. 55-78). Київ: Інститут педагогіки НАПН України. <https://doi.org/10.32405/978-966-983-360-0-2022-70>
- Кабінет Міністрів України. (2020). *Державний стандарт базової середньої освіти* (Постанова № 898). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16>
- Критерії оцінювання за освітніми галузями результатів навчання здобувачів освіти відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти. (б. д.). *Освіта.ua*. <https://osvita.ua/school/estimation/>

- Ляшенко, О. І., & Жук, Ю. О. (Ред.). (2018). *Теоретико-методичні засади побудови моніторингових систем оцінювання якості загальної середньої освіти: Монографія*. Київ: КОНВІ ПРИНТ.
- Онопрієнко, О. В. (2020). *Інструментарій оцінювання результатів компетентнісно орієнтованого навчання молодших школярів: Методичний посібник*. Київ: КОНВІ ПРИНТ.
- Терещенко, В., Панченков, А., Алгольм, М., & Лінник, О. (2024). *Мистецтво об'єктивного оцінювання в НУШ. Оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови як державної в класах (групах) з навчанням мовами корінних народів і національних меншин на засадах Нової української школи*. Київ: Видавництво ЮСТОН. <https://nushub.org.ua/resource/posibnyk-mystetstvo-otsinyuvannya-v-nush/>
- Щербак, О. І., Софій, Н. З., & Бович, Б. Ю. (2014). *Теорія і практика оцінювання навчальних досягнень: Навчально-методичний посібник* (О. І. Щербак, Ред.). Київ: Лілея-НВ.

References

- Holub, N. B. (2017). Kontrol yak vazhlyva lanka protsesu navchannia ukrainskoi movy v shkoli. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, 3, 2–6. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/714401/1/Голуб_Контроль.pdf (in Ukrainian).
- Zhuk, Yu. O., & Hryvko, A. V. (2022). Osoblyvosti otsiniuvannia rezultativ navchannia uchniv 5-6 klasiv. In Topuzov, O. & Zasiakina, T. (Eds.), *Zahalna serednia osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu ta vidbudovy: Metodychnyi poradnyk naukovtsiv Instytutu pedahohiky NAPN Ukrainy do pochatku novoho navchalnoho roku: Metodychni rekomendatsii* (pp. 55–78). Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy. <https://doi.org/10.32405/978-966-983-360-0-2022-70> (in Ukrainian).
- Kryterii otsiniuvannia za osvitynymi haluziamy rezultativ navchannia здобувачів освіти відповідно до novoho Derzhavnoho standartu bazovoi serednoi osvity. (n. d.). *Osvita.ua*. <https://osvita.ua/school/estimation/> (in Ukrainian).
- Horoshkina, O. (Ed.). (2024). *Metodyka navchannia ukrainskoi movy: Terminolohichni slovnyk*. Kyiv: Osvita. <https://undip.org.ua/library/metodyka-navchannia-ukrainskoi-movy-terminolohichnyy-slovnyk-slovnyk-dovidnyk/> (in Ukrainian).
- Tereshchenko, V., Panchenkov, A., Alholm, M., & Linnyk, O. (2024). *Mystetstvo obiektyvnoho otsiniuvannia v NUSH. Otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen uchniv z ukrainskoi movy yak derzhavnoi v klasakh (hrupakh) z navchanniam movamy korinnykh narodiv i natsionalnykh menshyn na zasadakh Novoi ukrainskoi shkoly*. Kyiv: Vydavnytstvo YUSTON. <https://nushub.org.ua/resource/posibnyk-mystetstvo-otsinyuvannya-v-nush/> (in Ukrainian).
- Liashenko, O. I., & Zhuk, Yu. O. (Eds.). (2018). *Teoretyko-metodychni zasady pobudovy monitorynhovykh system otsiniuvannia yakosti zahalnoi serednoi osvity: Monohrafiia*. Kyiv: KONVI PRINT. (in Ukrainian).
- Onopriienko, O. V. (2020). *Instrumentarii otsiniuvannia rezultativ kompetentnisno oriientovanoho navchannia molodshykh shkoliariv: Metodychnyi posibnyk*. Kyiv: KONVI PRINT. (in Ukrainian).
- Shcherbak, O. I., Sofii, N. Z., & Bovych, B. Yu. (2014). *Teoriia i praktyka otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen: Navchalno-metodychnyi posibnyk* (O. I. Shcherbak, Ed.). Lileia-NV. (in Ukrainian).
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2020). *Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity* (Postanova No. 898). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16> (in Ukrainian).

Nina Holub – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Chief Researcher of the Department of Teaching Ukrainian Language and Literature, Institute of Pedagogy of National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Research interests: methods of teaching the Ukrainian language, textbook creation, methods of teaching speech genres in the school course of the Ukrainian language.

Olena Goroshkina – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Ukrainian Language and Literature, Institute of Pedagogy of National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Research interests: Ukrainian language teaching methods, textbook creation, competence potential of the school course of the Ukrainian language.

FEATURES OF STUDENT ACHIEVEMENT ASSESSMENT IN UKRAINIAN LANGUAGE IN THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Abstract. The article focuses on the following assessment functions: educational, diagnostic-corrective, stimulating, facilitating, ascertaining, dynamic, motivating, encouraging, reflective, regulatory; features of assessing students' academic achievements in the process of learning the Ukrainian language. Clear and concise names of four groups of skills defined by the standard as guidelines for assessment are proposed: oral interaction (group 1), work with information, texts (group 2), written interaction (group 3), and language practice (group 4). As a result of the analysis of Appendix 2 to the state standard of basic education, it was established: that the skills of the first group can be divided into two subgroups: 1) skills, the formation of which can be checked only orally; 2) skills, the formation of which can be checked orally and in writing. In total, 13 skills can be attributed to the first subgroup (we check orally), and 30 skills to the second subgroup (which can be checked orally and in writing). The groups have a different number of skills: 43 skills are defined for the first group, 30 for the second, 19 for the third, and 8 for the fourth, which encourages careful planning of the assessment procedure. It is emphasized that it is necessary to assess the formation of the skills of the 4 groups not only by thematic works but also by the lesson score. This allows for an objective assessment for the semester or year.

Mechanisms for assessing students' academic achievements in the Ukrainian language on the basis of a competency-based approach are proposed, in particular within the framework of thematic works: each thematic work consists of 4 tasks in accordance with the number of skill groups provided by the standard. It is better to perform tasks on the material of a text or several texts united by a common theme.

The features of self-assessment are characterized, which in the article is interpreted as the ability of a student to independently analyze their own academic achievements, determine the level of assimilation of the material, identify errors and outline ways for further development. The following conditions for effective self-assessment have been identified and characterized: the presence of clear criteria and guidelines, a culture of feedback, and the gradual introduction of simpler to more detailed forms of analysis of one's own educational activities.

In the context of implementing a competency-based approach to assessment, manifestations of personal results of students have been identified, which allows assessing the psychological resources of the individual.

Keywords: assessment, assessment functions; self-assessment; academic achievements in the Ukrainian language; manifestations of personal results.